

De vervolging van mensen uit de LGBTQIA+ gemeenschap in België tijdens de bezetting (1940-1944)

Rapport van het vooronderzoek

Dimitri Roden en Nico Wouters

i.s.m. Dirk Luyten

1 maart 2024

Inhoudstafel

1. Inleiding
2. Historiografie en bronnen
 - a) Historiografie over de vervolging van homoseksuelen in het Derde Rijk
 - b) Beschikbare bronnen
3. De onderzoeksresultaten
 - a) Het wettelijk kader in nazi-Duitsland
 - b) De toepassing van de paragrafen 175-175a in bezet België
4. Besluit

1. Inleiding

Dit rapport is de neerslag van een kort vooronderzoek, uitgevoerd door het Studietoel Documentatiecentrum Oorlog en Maatschappij (CegeSoma van het Rijksarchief) februari 2024. De aanleiding was de op 8 februari 2024 gestemde resolutie in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Deze resolutie drukte de wens uit dat het CegeSoma, samen met het *War Heritage Institute* en andere wetenschappelijke instellingen, een onafhankelijk historisch onderzoek zou uitvoeren over de vervolging van leden van de LGBTQIA+ gemeenschap onder de Duitse bezetting van België tijdens de Tweede Wereldoorlog (WOII). De resolutie wil daarmee het herinneringswerk over vervolgd leden van de LGBTQIA+ gemeenschap in België versterken.

De laatste twintig jaar waren er tegenstrijdige maatschappelijke signalen rond het thema van deze vervolging tijdens WOII ¹.

In september 1977 trachtten enkele militante leden van de *Rooie Vlinder* en het *Roze Aktiefront*, belangenverenigingen van holebi's (de terminologie LGBTQIA+ bestond nog niet en kan dus als dusdanig niet worden gebruikt), een plaats op te eisen in de jaarlijkse herdenkingen in het nationaal memoriaal van het Fort van Breendonk. Zij werden afgewezen door de aanwezige politieke gevangenen en vaderlandslievende verenigingen en vervolgens door de Belgische rijkswacht aangehouden. In de daaropvolgende jaren zou de holebi-beweging een soort parallelle herdenking blijven organiseren.² Geleidelijk werd de herinnering aan WOII actiever ingeschakeld om de actuele vervolging en uitsluiting van holebi's aan te klagen. Dat gebeurde hoogstwaarschijnlijk in navolging van de opkomst van de Joden als nieuwe dominante slachtoffergroep vanaf de jaren 1970.

De bewustwording in het kader van deze herinneringsactie, leidde wellicht tot de overtuiging dat ook in België historisch onderzoek verricht moest worden over dit thema. In 2001 dienden drie volksvertegenwoordigers een resolutie in die grote gelijkenissen vertoont met de resolutie van 2024. De resolutie uit 2001 vroeg om een erkenning van 'homoseksuele slachtoffers van het nazisme' in België. Ook deze resolutie uit 2001 vroeg om een historische studie (namelijk een "*interuniversitaire studie over de omvang van het verschijnsel van de vervolging van de homoseksuelen door de nazi's en door andere historische fascistische regimes*"). Opvallend genoeg, leidde deze resolutie toen tot protest vanuit de holebi-beweging

¹ VANHAELEWYN, Mathieu, 'Homotrots op een heterotrottoir. Over holebimonumenten in België', in *Cahiers d'histoire du temps présent*, nr. 20, 2008, p. 233-255; VANHAELEWYN, Mathieu, 'Laat je niets opspelden! Over de vele levens van de roze driehoek', in *Zizo-Magazine voor het Holebi's en transgenders*, nr. 108, 2010, p. 18-22 (zie https://faro.be/sites/default/files/erfgoeddag/Zizo_108.pdf, online geconsulteerd op 22 februari 2024); BENVINDO, Bruno, 'Les autorités du passé. Mémoires indisciplinées du camp de Breendonk', in *Revue Belge d'histoire contemporaine*, 2012, nr. 2-3, p. 65-67; BENVINDO, Bruno en PEETERS, Evert, *Les décombres de la guerre. Mémoires Belges en conflit, 1945-2010*, 2012, Waterloo, p. 149-154); TIMPERMAN, Sarah, 'La persécution des homosexuels par le régime nazi (2) : le positionnement belge', (online geconsulteerd op 18 februari op https://auschwitz.be/images/_expertises/2015-a-timperman_persecution_homosexuels_belgique.pdf).

² BENVINDO, Bruno en PEETERS, Evert, *Les décombres de la guerre*, p. 151; TAMAGNE, Florence, 'La construction d'une mémoire historique homosexuelle', in *Controverses*, nr. 2, 2006; TIMPERMAN Sarah, *La persécution des homosexuels*.

zelf. In opiniestukken in *Le Soir* en *De Standaard*, werd afwijzend gereageerd op het voorstel, met het argument dat er nooit een vervolging van holebi's was geweest in bezet België ³.

Pas wanneer het Nationaal Gedenkteken van het Fort van Breendonk zich herdoopte tot een herdenkingsplaats voor mensenrechten in ruimere zin, werd in 2004 een vertegenwoordiger uitgenodigd van de holebi-gemeenschap. Dit was geen bevestiging van de nazi-vervolging van holebi's in bezet België of de opsluiting van holebi's in het concentratiekamp van Breendonk tijdens WOII, maar wel een actualisering van het begrip mensenrechten door hedendaagse vormen van discriminatie te integreren.

In 2007 werd vervolgens in Verviers een monument opgericht om de actuele discriminatie van holebi's aan te klagen. Om die boodschap kracht bij te zetten, maakte dit monument in de visuele beeldtaal expliciete referenties naar de concentratiekampen tijdens WOII ⁴. Concrete voorbeelden van vervolgdens uit België konden toen niet gegeven worden, maar de achterliggende argumentatie was dat aangezien de Duitse strafwetgeving van toepassing was in de geannexeerde Duitstalige gebieden, de mogelijkheid bestond dat er mensen omwille van hun seksuele geaardheid in deze gebieden vervolgd waren ⁵.

Recent was er de tijdelijke tentoonstelling die op 16 februari 2023 opende in Kazerne Dossin in Mechelen onder de titel '*Homo's en lesbiennes in nazi-Europa*'. Deze tentoonstelling werd in 2021 ontwikkeld door het *Mémorial de la Shoah* in Parijs en gaf voor het eerst een overzicht van de eerste homobewegingen in Europa, met de focus op hun vervolging onder het Derde Rijk. Kazerne Dossin voegde aan de bestaande tentoonstelling een Belgisch luik toe en steunde hiervoor in ruime mate op het bestaande historische onderzoek naar homoseksuelen in vooroorlogs en bezet België. Enkele verklaringen in de pers rond deze tentoonstelling, suggereerden dat het thema in België onderbelicht was gebleven en een soort vergeten geschiedenis was ⁶.

Er lijkt dus al enkele decennia verwarring te bestaan over dit thema, die zich ook uitte in een spraakverwarring tussen enerzijds het maatschappelijke debat en de herdenkingssector en anderzijds het historisch onderzoek. Dit korte vooronderzoek heeft tot doel a) de historische context weer te geven, b) de huidige stand van het onderzoek samen te vatten en c) een prospectie van mogelijke archieven te geven. Tot slot wil dit rapport een besluit formuleren over de mogelijkheden van verder historisch onderzoek naar deze vervolging.

³ 'Er was in België geen 'homocaust'', in *De Standaard*, 22 januari 2001; 'Il n'y a jamais eu d'homocauste', in *Le Soir*, 3 février 2001, p. 11. Opiniestuk getekend door Anke Hintjens (Federatie Werkgroepen Homoseksualiteit) en François Sant'Angelo (Fédération des Associations Gayes et Lesbiennes).

⁴ VANHAELEWYN, Mathieu, *Laat je niets opspelden!*

⁵ VANHAELEWYN, Mathieu, *Laat je niets opspelden!*, p. 22.

⁶ 'Kazerne Dossin directeur Tomas Baum: Ook in België werd de nazivervolging van homo's jarenlang gewoon niet erkend', in *Knack* 15 februari 2023.

2. Historiografie en bronnen

a) Historiografie over de vervolging van homoseksuelen in het Derde Rijk

In het kader van dit rapport voerde het CegeSoma eerst een literatuurstudie uit, met de bedoeling zowel de nationale als de internationale historiografie rond het thema in kaart te brengen.

De vervolging van homoseksuelen in het Derde Rijk is vooral door Duitse historici onderzocht. In Duitsland verschenen de eerste wetenschappelijke studies over dit thema in de jaren zeventig. Zij hadden oorspronkelijk vooral een rechtshistorische invalshoek. Historici zoals Birgit Beck en Franz Seidler bestudeerden hoe de krijgsraden van het Duitse leger op basis van door de nazi's aangescherpte strafwetten homoseksuele militairen hebben vervolgd en bestraft⁷. Andere geschiedkundigen, onder wie Burkhard Jellonnek⁸, Michael Schwartz⁹ en Günter Grau¹⁰, bekeken ook de wijze waarop de Duitse politie en niet-militaire rechtbanken de homoseksuelen uit de Duitse samenleving hebben geweerd. Hierbij werd in het bijzonder aandacht besteed aan de buitengerechtigde bestraffing¹¹. De Duitse historiografie spits zich dan wel hoofdzakelijk toe op de vervolging van homoseksuele mannen, toch zijn er ook historici die zich op de studie van de lesbische vrouwen tijdens het naziregime hebben toegelegd¹².

⁷ Zie onder andere: BECK, Birgit, *Wehrmacht und sexuelle Gewalt. Sexualverbrechen vor deutschen Militärgerichten 1939-1945*, Krieg in der Geschichte 18, Paderborn-München-Wien, 2004; SEIDLER, Franz W., *Prostitution, Homosexualität, Selbstverstümmelung. Probleme der deutschen Sanitätsführung 1939-1945*, Neckargemünd, 1977.

⁸ JELLONNEK, Burkhard, *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz. Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich*. Paderborn, 1990; JELLONNEK, Buungard en LAUTMANN, Rudiger (red.), *Nationalsozialistischer Terror gegen Homosexuelle. Verdrängt und ungesühnt*. Paderborn, 2002.

⁹ SCHWARTZ, Michael (red.), *Homosexuelle im Nationalsozialismus. Neue Forschungsergebnisse zu Lebenssituationen von lesbischen, schwulen, bi-, trans- und intersexuellen Menschen 1933-1945*. München, 2014.

¹⁰ GRAU, Günter (red.), *Homosexualität in der NS-Zeit. Dokumente einer Diskriminierung und Verfolgung*. Frankfurt am Main, 2004; GRAU, Günter, *Lexikon zur Homosexuellenverfolgung 1933-1945. Institutionen – Kompetenzen – Betätigungsfeld*. Münster, 2011.

¹¹ Zie ook: STÜMKE, Hans-Georg en FINKLER, Rudi, *Rosa Winkel, Rosa Listen. Homosexuelle und « Gesundes Volksempfingen » von Auschwitz bis heute*. Reinbek, 1981.

¹² Zie onder meer: MÜLLER, Joachim, *Vergleichbarkeit der Lebenssituation lesbischer Frauen mit der Lebenssituation schwuler Männer im Nationalsozialismus (und nach 1945)*. Berlin, 2007; SCHOPPMANN, Claudia, *Nationalsozialistische Sexualpolitik und weibliche Homosexualität*. Pfaffenweiler, 1991; SCHOPPMANN, Claudia, *Verbotene Verhältnisse. Frauenliebe 1938-1945*. Berlin, 1999; SCHOPPMANN, Claudia, 'Lesbische Frauen und Weibliche Homosexualität im Dritten Reich. Forschungsperspektiven' in: SCHWARTZ, Michael (red.), *Homosexuelle im Nationalsozialismus. Neue Forschungsergebnisse zu Lebenssituationen von lesbischen, schwulen, bi-, trans- und intersexuellen Menschen 1933-1945*, München, 2014, p. 85-91; ESCHEBACH, Insa (red.), *Homophobie und Devianz. Weibliche und männliche Homosexualität im Nationalsozialismus*. Berlin, 2012, p. 53-62; GRAU, Günter en PLÖTZ, Kirstin, 'Aufarbeitung der strafrechtlichen Verfolgung und Rehabilitierung homosexueller Menschen', in: *Bericht der Landesregierung zum Beschluss*

Binnen de Duitse historiografie over de homovervolging tijdens het naziregime nemen ook regionale of lokale studies een belangrijke plaats in. Historici zoals Wolfgang Stein, Alexander Zinn en Bernhard Rosenkranz bestudeerden het fenomeen op het niveau van een *Bundesland* of stad. Typerend voor hun werk is dat ze de vervolging van homoseksuelen geregeld in een breder tijds kader plaatsen en zich dus niet louter tot de periode van het Derde Rijk beperken ¹³.

Buiten Duitsland werd het thema van de homovervolgingen vooral in Nederland en Frankrijk bestudeerd, hoewel het onderzoek ook hier een niche van de historiografie rond WOII blijft. In Nederland ligt de focus naast persoonlijke verhalen ¹⁴ ook op de rol van Nederlandse overheidsinstanties bij die vervolging. Voor de strijd tegen de homoseksuelen rekende de bezetter namelijk vooral op de plaatselijke politie en rechtbanken, die er uiteindelijk zelf maar weinig werk van hebben gemaakt. Zo concludeerde Anna Tijsseling in haar doctoraat dat de rechtbank van Den Haag na de oorlog veel meer homo's heeft vervolgd dan tijdens de bezetting. Zij besluit dat het beeld van homoseksuelen die op grote schaal in Nederland werden vervolgd niet strookt met de realiteit en vooral het gevolg is van hardnekkige pogingen van de homobeweging uit de jaren zeventig om homoseksuelen erkend te krijgen als oorlogsslachtoffer ¹⁵.

In Frankrijk is de historiografie over de homovervolging vergelijkbaar met die in Nederland. Ook hier gaan casestudies en lokale studies vaak hand in hand ¹⁶. De geografische opdeling van Frankrijk tijdens WOII in drie verschillende zones weerspiegelt zich ook in het onderzoek naar de homovervolging ¹⁷. In Vichy-

des Landtags vom 13. Dezember 2012 zur Drucksache 16/1849, Rheinland-Pfalz, 2016; PLÖTZ, Kirsten, "... ihre perversen Neigungen restlos bloss zu stellen" Die politische und sexuelle Denunziation einer Nationalsozialistin 1933' in: *Invertito 4* (2002) p. 92-110. PLÖTZ, Kirstin, *Lesbische Alternativen. Alltagsleben, Erwartungen, Wünsche*, Königstein/Taunus, 2006.

¹³ Zie onder meer: STEIN, Wolfgang Heinz, 'Von rheinischen Richtern. Die Justizjuristen der Landgerichtsbezirke Koblenz und Trier im Nationalsozialismus' in: *Justiz im Dritten Reich. Justizverwaltung, Rechtsprechung und Strafvollzug auf dem Gebiet des heutigen Landes Rheinland-Pfalz I*, Frankfurt am Main, 1995, p. 195-336; HEINZ, Hans-Joachim, *NSDAP und Verwaltung in der Pfalz. Allgemeine innere Verwaltung und kommunale Selbstverwaltung im Spannungsfeld nationalsozialistischer Herrschaftspraxis 1933-1939. Ein Beitrag zur zeitgeschichtlichen Landeskunde (Geschichte im Kontext 1)*. Mainz, 1994; PETERS, Jan-Hendrik. *Verfolgt und Vergessen. Homosexuelle in Mecklenburg und Vorpommern im Dritten Reich*, Rostock, 2004; ROSENKRANZ, Bernhard, *Hamburg auf anderen Wegen. Die Geschichte des schwulen Lebens in der Hansestadt*. Hamburg, 2005; ZINN, Alexander, "Aus dem Volkskörper entfernt?" *Homosexuelle Männer im Nationalsozialismus*. Frankfurt am Main, 2018; ZINN, Alexander, *Von "Staatsfeinden" zu "Überbleibseln der kapitalistischen Ordnung". Homosexuelle in Sachsen 1933-1968*. Göttingen, 2021.

¹⁴ Zie onder meer: MÜLLER, Klaus en SCHUYF, Judith, *Het begint met Nee zeggen. Biografieën rond homoseksualiteit en verzet*. Amsterdam, 2006; SCHUYF, Judith, *Levenslang. Tiemon Hofman. Homoseksueel en avonturier*. Amsterdam, 2003.

¹⁵ TIJSSELING, Anna, *Schuldige seks. Homoseksuele zedendelicten rondom de Duitse bezettingstijd*. Onuitgegeven proefschrift, Universiteit Utrecht, 2009.

¹⁶ Zie onder meer: SEEL, Pierre, *Moi Pierre Seel, déporté homosexuel*. Paris, 1994; SCHLAGDENHAUFEN, Régis, *Triangle rose. La persécution des homosexuels et sa mémoire*. Paris, 2011.

¹⁷ SCHWAB, Jean-Luc, 'La répression de l'homosexualité en France entre 1940 et 1945' in: *Témoigner 145* (2017) p. 95-107.

Frankrijk gaat de Franse overheid zelf in 1940 over tot de administratieve internering van homoseksuelen ¹⁸, terwijl in bezet Frankrijk vooral intieme relaties tussen Franse burgers en Duitse militairen op basis van de geldende naziwetgeving werden vervolgd. De derde en de grootste groep van publicaties behandelt de specifieke situatie in Elzas-Lotharingen, een gebied dat bij het Duitse rijk werd geannexeerd en waarin de homo's zowel gerechtelijk als buitengerechtelijk door de nazi's werden vervolgd ¹⁹.

In tegenstelling tot in onze buurlanden bestaat er voor België geen afzonderlijke studie over de houding van de Duitse bezetter ten aanzien van homoseksuelen. De algemene consensus was decennialang dat er geen Duitse vervolging van homoseksuelen plaatsvond. Dit werd grotendeels bevestigd door het 'doctoraatsonderzoek naar de Duitse repressie in bezet België van Dimitri Roden. Hij vond voor het eerst de bronnen terug die deze stelling bekrachtigden ²⁰. In de meer dan tienduizend opsluitingsdossiers van Duitse strafinrichtingen, bewaard bij de Dienst Archief Oorlogsslachtoffers, werd één dossier teruggevonden van een Belgische arbeider die dan wel voor zijn homoseksuele geaardheid werd vervolgd maar er uiteindelijk niet voor werd bestraft. Voorts doorzocht Roden op systematische wijze de collecties van archiefinstellingen zoals het CegeSoma, het *Bundesarchiv-Militärarchiv* in Freiburg en de Dienst Archief Oorlogsslachtoffers. In die laatste instelling consulteerde hij ook de *Liste über Bestätigung und Aufhebung von Urteilen* (BAL), een driedelig register met daarin alle in bezet België en Noord-Frankrijk uitgesproken vonnissen die de bekrachtiging van *Militärbefehlshaber* von Falkenhausen behoeven. Een systematische analyse van deze bron leverde enkele bijkomende casussen op van Belgen die voor het misdrijf '*Unzucht zwischen Männern*' zijn bestraft. In alle gevallen gaat het om Belgische collaborateurs in Duitse dienst, die in de ogen van de bezetter met hun gedragingen rechtstreeks de slagkracht van de Duitse bezetter hebben ondermijnd.

b) Beschikbare bronnen

Duitse bronnen met betrekking tot de bezetting van België zijn schaars, die over de Duitse repressie nog zeldzamer. Archieven van de Duitse politiediensten of rechtbanken gelden als verloren of zijn maar fragmentarisch bewaard. Hetzelfde geldt voor de archieven van het Duitse militair bestuur (*Militärverwaltung*) of zijn nevendiensten. Een systematisch vooronderzoek van de archieven bewaard in het CegeSoma, het *Bundesarchiv-Militärarchiv* in Freiburg, het *War Heritage Institute* (en meer specifiek het Breendonk Memorial), de provinciale vestigingen van het Rijksarchief (gevangenisarchieven zoals o.a. de Duitse sectie van de strafinrichting van Merksplas) en de Dienst Archief Oorlogsslachtoffers (o.a. archieven *Wehrmachtuntersuchungsgefängnis* Sint-Gillis en de citadel van Hoei) leverde geen bijkomende bronnen op om die de bevindingen van het bestaande historisch onderzoek kunnen aanvullen of corrigeren. De bekende bronnen werden eerder al door historici onderzocht en dienden vervolgens ook als basis voor de uitwerking van de tijdelijke tentoonstelling in Kazerne Dossin.

¹⁸ BONINCHI, Marc, *Vichy et l'ordre moral*, Paris, 2005.

¹⁹ SCHWAB, Jean-Luc, *Répression de l'homosexualité en Alsace annexée de fait (1940-1945)*. Onuitgegeven masterscriptie, Université de Haute-Alsace, Mulhouse, 2015.

²⁰ RODEN, Dimitri, *Ondankbaar België. De Duitse repressie in de Tweede Wereldoorlog*. Amsterdam, 2018.

In het kader van dit vooronderzoek nam het CegeSoma contact op met zeventien archief- en erfgoedinstellingen en betrokken belangenverenigingen. De centrale vraag was of zij weet hadden van- of beschikten over relevante archiefbronnen met betrekking tot deze kwestie. Het ging achtereenvolgens om Kazerne Dossin, het Museum van het Verzet in Anderlecht, KADOC, Liberas, ASMAB-ISGG, het Fonds Suzan Daniel, het Rijksarchief in Eupen, het Zentrum für Ostdeutsche Geschichte, Cavaria, de Fédération Prisme, RoSa, Tels Quels, Territoires de la Mémoire, Stichting Auschwitz, het ADVN, het Stadsarchief Brussel, en het War Heritage Institute (WHI). We ontvingen antwoorden van veertien van deze instellingen (niet van KADOC, AMSAB en WHI). Het resultaat van deze rondvraag was unaniem: er zijn tot nu toe voor zover gekend geen bijkomende bronnen (buiten de reeds gekende en geconsulteerde bronnen) voorhanden voor een nieuwe studie van het lot van homoseksuelen in België tijdens en in de onmiddellijke nasleep van WOII.

3. De onderzoeksresultaten

In dit deel van het rapport onderzoeken we op basis van de bestaande literatuur en het gekende bronnenmateriaal in hoeverre de Duitse bezetter ook in bezet België tot de vervolging van homoseksuelen is overgegaan. 'We behandelen niet alleen alle gekende gevallen van Belgen die als homoseksueel zijn vervolgd, maar kijken ook naar de eventuele buitengerechterlijke bestraffing van Belgische homoseksuelen in een concentratiekamp.

a) Het wettelijk kader in nazi-Duitsland

Na de installatie van het naziregime in Duitsland, wordt de uitsluiting en vervolging van homoseksuelen aangescherpt. Zij vertonen in de ogen van de nazi's vormen van gedegenereerd gedrag, wat hen meteen in het rijtje van de asocialen, de criminelen en de joden plaatst. Homoseksualiteit is volgens de nieuwe machthebbers een besmettelijke ziekte waartegen het Duitse volk moet worden beschermd (*Volksseuche*). In 1935 past de wetgever het al bestaande artikel 175 uit het strafwetboek voor het Duitse Rijk (*Reichsstrafgesetzbuch* – RStGB) aan, waardoor rechters niet alleen sodomie (*widernatürliche Unzucht*) maar voortaan ook elke andere ontuchtige handeling tussen volwassen mannen met een gevangenisstraf kunnen bestraffen ²¹:

²¹ JELLONNEK, Burkhard, *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz. Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich*, Paderborn, 1990, p. 51-56 en 112-115; SCHÄFER, Christian, "Widernatürliche Unzucht" (§§ 175, 175a, 175b, 182 a.F. StGB). *Reformdiskussion und Gesetzgebung seit 1945*, Juristische Zeitgeschichte 26. Abteilung 3: Beiträge zur modernen deutschen Strafgesetzgebung – Materialien zu einem historischen Kommentar, Berlin, 2006, p. 38-45; FOUT, John C., "Homosexuelle in der NS-Zeit: Neue Forschungsansätze über Alltagsleben und Verfolgung", in: JELLONNEK, Burkhard en LAUTMANN, Rüdiger (red.), *Nationalsozialistischer Terror gegen Homosexuelle. Verdrängt*

'Een man, die met een andere man ontucht pleegt of zich door hem tot ontucht laat aanzetten, wordt met een gevangenisstraf bestraft. Bij een betrokkene, die op het ogenblik van de daad nog geen éérentwintig jaar oud was, kan de rechtbank in bijzonder lichte gevallen van een straf afzien' ²².

De echte verscherping van de strafmaat komt er met de invoering van § 175a ²³. Een man die andere mannen met geweld of onder bedreiging tot ontucht dwingt, zich prostitueert of met een ondergeschikte of een minderjarige ontucht pleegt of hen hiertoe aanzet, riskeert voortaan een tuchthuisstraf tot tien jaar. Bij verzachtende omstandigheden geldt een minimumstraf van drie maanden gevangenis ²⁴. Daarnaast kunnen de rechters bij de bestrafing van zedendelicten ook gebruikmaken van andere wetten en verordeningen. Het *'Gewohnheitsverbrechergesetz'* van 24 november 1933 legt de basis voor de castratie van plegers van zedenfeiten, recidivisten en asocialen ²⁵. Binnen de *Militärjustiz* is vooral het in november 1939 ingevoerde §5a *Kriegssonderstrafrechtsverordnung* van belang. Deze verordening laat toe om bij elk misdrijf dat de slagkracht van het Duitse leger in gevaar heeft gebracht – inclusief zedendelicten – de strafmaat op te trekken tot een tuchthuisstraf van vijftien jaar, levenslange dwangarbeid of de doodstraf ²⁶.

De nieuwe strafrechtelijke bepalingen laten zich in het Duitse rijk voelen in de rechtspraak. Terwijl de Duitse rechtbanken tussen 1933 en 1935 in totaal 3.907 veroordelingen tegen homo's hebben gevelde, stijgt dit aantal tussen 1936 en 1938 tot 22.153 ²⁷. Over de hele periode van het Derde Rijk beschouwd, veroordelen de

und ungesühnt, Paderborn-München-Wien, 2002, p. 166-167; SNYDER, David Raub, *Sex crimes under the Wehrmacht*, Studies in War, Society and the Military, s.l., 2007, p. 103.

²² *'Ein Mann, der mit einem anderen Mann Unzucht treibt oder sich von ihm zur Unzucht mißbrauchen läßt, wird mit Gefängnis bestraft. Bei einem Beteiligten, der zur Zeit der Tat noch nicht einundzwanzig Jahre alt war, kann das Gericht in besonders leichten Fällen von Strafe absehen'*. SCHÖNKE, Adolf, *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*, München-Berlin, 1942, p. 383.

²³ SNYDER, David Raub, *Sex crimes under the Wehrmacht*, Studies in War, Society and the Military, s.l., 2007, p. 103; JELLONNEK, Burkhard, *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz. Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich*, Paderborn, 1990, p. 51-56 en 112-115.

²⁴ SCHÖNKE, Adolf, *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*, München-Berlin, 1942, p. 384.

²⁵ BECK, Birgit, *Wehrmacht und sexuelle Gewalt. Sexualverbrechen vor deutschen Militärgerichten 1939-1945*, Krieg in der Geschichte 18, Paderborn-München-Wien, 2004, p. 158-159. Zie ook: MÜLLER, Christian, 'Das Gewohnheitsverbrechergesetz vom 24. November 1933. NS-Strafrecht zwischen Reformtradition und rassistischer Neubestimmung', in: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 47 (1999) p. 965-979; GRUCHMANN, Lothar, *Justiz im Dritten Reich 1933-1940. Anpassung und Unterwerfung in der Ära Gärtner*, Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte 28, München, 2001, p. 838-844.

²⁶ BECK, Birgit, *Wehrmacht und sexuelle Gewalt. Sexualverbrechen vor deutschen Militärgerichten 1939-1945*, Krieg in der Geschichte 18, Paderborn-München-Wien, 2004, p. 158-159.

²⁷ JELLONNEK, Burkhard, *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz. Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich*, Paderborn, 1990, p. 122; BAUMANN, Jürgen, *Paragraph 175. Über die Möglichkeit, die einfache, nichtjugendgefährdende und nichtöffentliche*

burgerlijke en militaire rechtbanken naar schatting 57.000 mannen voor het misdrijf '*widernatürliche Unzucht*'. Naar schatting 10 tot 15.000 anderen belanden zonder enige vorm van proces als *Schutzhäftling* in een concentratiekamp ²⁸. Na het uitbreken van de oorlog verschuift het zwaartepunt van de vervolging naar de *Wehrmachtgerichte*. Tussen 1 september 1939 en 30 juli 1944 veroordelen de Duitse krijgsraden zo'n 7.000 personen voor '*widernatürliche Unzucht*' ²⁹. Voor lesbiennes waren de Nazi's overigens veel toleranter. Het werd uiteraard afgekeurd, maar in het algemeen toch eerder stilzwijgend geaccepteerd als een onvermijdelijk fenomeen in een samenleving waar er na de Eerste Wereldoorlog een groot tekort aan mannen was geweest. Er werd vooral tegen opgetreden wanneer bleek dat deze vrouwen hun belangrijkste opdracht voor de nazistaat, namelijk de voortplanting en het produceren van nieuwe Duitsers, niet volbrachten.

b) De toepassing van de paragrafen 175-175a in bezet België

Na de Duitse invasie van West-Europa worden de bepalingen van het RStGB ook van kracht in de door de nazi's bezette landen. In het door een burgerlijk bestuur (*Zivilverwaltung*) gecontroleerde Nederland vaardigt rijkscommissaris Arthur Seyss-Inquart in de zomer van 1940 een eigen verordening uit '*ter bestrijding van tegennatuurlijke ontucht*'. Deze voert een gevangenisstraf tot vier jaar in voor elke vorm van homoseksueel contact tussen volwassen mannen. Ondanks de oprichting van een speciale rechedienst en het aanleggen van een cartotheek blijft de omvang van de vervolging in Nederland beperkt. De Duitsers behandelen zelf minimaal 43 zaken tegen Nederlandse homo's, maar vertrouwen de bestraffing van homoseksuelen toch vooral aan de Nederlandse justitie. Die laatste zou volgens onvolledig cijfermateriaal minstens 138 mannen veroordeeld hebben op

Homosexualität unter Erwachsenen straffrei zu lassen (zugleich ein Beitrag zur Säkularisierung des Strafrechts), Berlin-Neuwied am Rhein, 1968, p. 61.

²⁸ JELLONNEK, Burkhard, *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz. Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich*, Paderborn, 1990, p. 110-117 en 119-139; JELLONNEK, Burkhard, 'Staatspolizeiliche Fahndungs- und Ermittlungsmethoden gegen Homosexuelle', in: JELLONNEK, Burkhard en LAUTMANN, Rüdiger (red.) *Nationalsozialistischer Terror gegen Homosexuelle. Verdrängt und ungesühnt*, Paderborn-München-Wien, 2002, p. 154-155; SOMMER, Kai, *Die Strafbarkeit der Homosexualität von der Kaiserzeit bis zum Nationalsozialismus*, Rechtshistorische Reihe 187, Frankfurt am Main-Berlin-Bern, 1998, p. 342; GILES, Geoffrey J., "'The Most Unkindest Cut of All": Castration, Homosexuality and Nazi Justice', in: *Journal of Contemporary History*, jg. 27, nr. 1 (1992) p. 41-61; VON BÜLOW, Carola, *Der Umgang der nationalsozialistischen Justiz mit Homosexuellen*, Oldenbourg, 2009, p. 109; LAUTMANN, Rüdiger, GRIKCHAT, Winfried en SCHMIDT, Egbert, *Der rosa Winkel in den nationalsozialistischen Konzentrationslagern*, Seminar: Gesellschaft und Homosexualität, Frankfurt am Main, 1978, p. 333.

²⁹ GRAU, Günter, *Homosexualität in der NS-Zeit. Dokumente einer Diskriminierung und Verfolgung*, Frankfurt am Main, 1993, p. 210; BECK, Birgit, *Wehrmacht und sexuelle Gewalt. Sexualverbrechen vor deutschen Militärgerichten 1939-1945*, Krieg in der Geschichte 18, Paderborn-München-Wien, 2004, p. 154-155. Zie ook: SEIDLER, Franz W., *Prostitution, Homosexualität, Selbstverstümmelung. Probleme der deutschen Sanitätsführung 1939-1945*, Neckargemünd, 1977, p. 193-226; JELLONNEK, Burkhard, *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz. Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich*, Paderborn, 1990, p. 110-117.

basis van de door Seyss-Inquart ingevoerde verordening 81/1940. Van de 90 schuldig bevonden homo's krijgen er minstens 54 een gevangenisstraf, 10 anderen belanden in de psychiatrie³⁰. In Frankrijk lijken er zich dan weer regionale verschillen voor te doen. In de bij het *Reich* aangehechte departementen *Moselle*, *Bas-Rhin* en *Haut-Rhin* gaan de nazi's over tot een relatief beperkte vervolging. Tussen juni 1940 en april 1942 'evacuëren' ze zo'n honderdtal homo's naar onbezet Frankrijk (*Innerfrankreich*), anderen komen terecht in kampen zoals het *Sicherungslager* van *Schirmeck-Vorbruck*. De situatie in Vichy-Frankrijk en het door de *Militärbefehlshaber in Frankreich* gecontroleerde deel van het Franse grondgebied blijft onduidelijk³¹.

In 1940 bestond in België geen wetgeving die seksuele betrekkingen met instemming tussen twee meerderjarige personen verbood.³² Enkel in de Duitssprekende gebieden in Oost-Duitsland die bij het Derde Rijk geannexeerd werden, werd de Duitse strafwetgeving van kracht. Voor wat bezet België en Noord-Frankrijk betreft zijn historici en andere wetenschappers er steeds vanuit gegaan dat de toepassing van § 175 RStGB ten aanzien van burgers uit het bezette gebied dode letter is gebleven. Zij hanteren hierbij een *argumentum ex silentio*. Er zijn namelijk geen bronnen beschikbaar die op het tegendeel wijzen³³. 'In door de nazi's bezet gebied werden homoseksuelen met rust gelaten, zolang ze de orde niet verstoorden. [...] Voor zover bekend werd niet één Belg vanwege zijn homoseksualiteit gedeporteerd', aldus ethicus en historicus Gie Van de Berghe in een in 2001 in de krant *De Standaard* gepubliceerd opiniestuk³⁴. Maar is die visie na twintig jaar onderzoek nog correct? Tussen de ruim tienduizend bij de Dienst Archief Oorlogsslachtoffers bewaarde opsluitingsdossiers bevinden zich er drie van Belgen die zijn vervolgd of bestraft voor het schenden van § 175. Daarnaast maakt ook de centraal gevoerde *Liste über Bestätigung und Aufhebung von Urteilen* (BAL) – de lijst met alle in bezet België en Noord-Frankrijk uitgesproken vonnissen die

³⁰ KOENDERS, Pieter, 'Die Bekämpfung der Homosexualität in den besetzten Niederlanden', in: JELLONNEK, Burkhard en LAUTMANN, Rüdiger (red.) *Nationalsozialistischer Terror gegen Homosexuelle. Verdrängt und ungesühnt*, Paderborn-München-Wien, 2002, p. 263-272; KOENDERS, Pieter, 'Vervolgingslijver in een 'stamverwant' buurland. Bestrijding van homoseksualiteit in bezet Nederland', in: MÜLLER, Klaus (red.), *Doodgeslagen, doodgezwegen: vervolging van homoseksuelen door het nazi-regime 1933-1945*, Amsterdam, 2005, p. 156-196; MÜLLER, Klaus en SCHUYF, Judith, 'Daders, slachtoffers en verzetsstrijders. Mythes rond homoseksualiteit en fascisme', in: MÜLLER, Klaus en SCHUYF Judith (red.), *Het begint met nee zeggen. Biografieën rond verzet en homoseksualiteit 1940-1945*, Amsterdam, 2006, p. 50-52; HEKMA, Gert, *Homoseksualiteit in Nederland van 1730 tot de moderne tijd*, Amsterdam, 2004, p. 95. Zie ook: TIJSSELING, Anna, *Schuldige seks. Homoseksuele zedendelicten rond de Duitse bezetting*, Utrecht, 2009.

³¹ KRAMP, Mario, 'Homosexuelle im besetzten Frankreich 1940-1944/45. Fragmente einer noch zu schreibenden Geschichte', in: JELLONNEK, Burkhard en LAUTMANN, Rüdiger (red.), *Nationalsozialistischer Terror gegen Homosexuelle. Verdrängt und ungesühnt*, Paderborn-München-Wien, 2002, p. 274-293.

³² VANHAELEWYN Mathieu, *Laat je niets opspelden!*, 22.

³³ VANHAELEWYN, Mathieu, 'Homotrots op een heterotrottoir. Over holibimonumenten in België', in: *BEG-CHTP* 20 (2008) p. 233-255.

³⁴ HINTJENS, Anke, VAN DEN BERGHE, Gie en SANT'ANGELO, François, 'Er wás in België geen 'homocaust'', *De Standaard*, 22/1/2001.

de bekrachtiging van *Militärbefehlshaber* von Falkenhausen behoeven – nog melding van een reeks andere strafzaken. Hoe schaars de inlichtingen ook mogen zijn, een analyse van de bewaarde stukken laat het voor het eerst toe zicht te krijgen op de wijze waarop de bezetter in België en Noord-Frankrijk met homoseksualiteit is omgesprongen.

Het vroegste spoor van een vervolging voor het schenden van § 175 dateert in bezet België uit het voorjaar van 1942. Op 22 april van dat jaar gaat in Brussel het proces van start tegen Jules D., een 40-jarige Brusselaar die werkt in loondienst van een Duitse wapenwerkplaats. Als personeelslid van de *Oberquartiermeister beim Militärbefehlshaber in Belgien und Nordfrankreich*³⁵ wordt hij ervan verdacht loonlijsten te hebben vervalst in de hoop zo de lonen van zieke of al uit dienst getreden Belgische arbeiders in eigen zak te kunnen steken. Wat aanvankelijk op een eerder eenvoudige zaak van schriftvervalsing en bedrog lijkt, ontardt al snel in een onderzoek naar de vermeende geaardheid van de verdachte³⁶. In het vijf pagina's tellende gemotiveerde vonnis besteedt de rechtbank bijzondere aandacht aan een incident dat zich tussen Jules D. en een niet nader geïdentificeerde Duitse militair heeft voorgedaan:

*'In de woning van mevrouw Claire G. werd rijkelijk alcohol geconsumeerd, waardoor de verdachte Jules D. en ook een Unteroffizier [sergeant] "Heinz" stomdronken raakten. Unteroffizier "Heinz" lag bewusteloos op het toilet en werd dan op een chaise longue gelegd. De beklagde Jules D. trok nu zijn eigen broek en die van Heinz uit en probeerde geslachtsverkeer met "Heinz" te ondernemen, wat hem echter niet lukte, omdat hij de benen van "Heinz" niet uit elkaar kon krijgen'*³⁷.

Na de beschrijving van het voorval merkt de krijgsraad op dat het maar weinig zin heeft om de verdachte voor deze feiten te vervolgen, omdat de Duitse politiedienst *Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst* (Sipo-SD) voor bezet België en Noord-Frankrijk heeft beslist om er meerderjarige homoseksuelen ongemoeid te laten:

*'De beklagde Jules D. geeft toe dat hij homoseksuele betrekkingen heeft, die overigens in België tussen mannen ouder dan 21 jaar volgens een nota van de S.D. niet vervolgd worden'*³⁸.

³⁵ De *Oberquartiermeister beim Militärbefehlshaber in Belgien und Nordfrankreich* en zijn personeel houden zich bezig met logistieke en operationele aangelegenheden in het ressort.

³⁶ Feldurteil (FOD-DO, PA Sint-Gillis, DSTG 0811).

³⁷ *'In der Wohnung der Madame Claire G. wurde reichlich Alkohol genossen, wodurch der Angeklagte Jules D. und auch der Uffz. "Heinz" sinnlos betrunken waren. Uffz. "Heinz" lag besinnungslos auf der Toilette und wurde dann auf ein Chaiselongue [sic] getragen. Der Angeklagte Jules D. zog nun "Heinz" und sich die Hose aus und versuchte einen Geschlechtsverkehr mit "Heinz" vorzunehmen, was ihm aber nicht gelang, da er die Beine des "Heinz" nicht auseinander bringen konnte'*. Feldurteil (FOD-DO, PA Sint-Gillis, DSTG 0811).

³⁸ *'Der Angeklagte Jules D. ist geständig, dass er homosexuellen Umgang hat, der im Übrigen in Belgien zwischen Männern über 21 Jahren nach einen Vermerk des S.D. nicht*

Bij de strafbepaling houdt de rechtbank ook rekening met het feit dat de verdachte op het ogenblik van de feiten dronken was en niet meer wist wat hij deed. In plaats van hem te bestraffen voor een inbreuk op § 175 RStGB vervolgen de rechters hem voor dronkenschap (§ 330a RStGB), schriftvervalsing en bedrog. Op het einde van de zitting krijgt Jules D. twee jaar en negen maanden tuchthuis. Na zijn veroordeling belandt de man in het gevangenenkamp van Neusustrum, van waaruit hij in de zomer van 1943 opnieuw naar België wordt overgebracht. Het verblijf in Duitsland heeft Jules D. zo verzwakt dat hij op 11 augustus 1943 overlijdt in de ziekenboeg van de centrale gevangenis van Leuven ³⁹.

Hoewel de hierboven beschreven zaak lijkt te insinueren dat er in het ambtsgebied een gedoogbeleid van toepassing was, bevatten de bewaarde *Personalakten* toch sporen van enkelingen die op basis van § 175 RStGB zijn bestraft. Op 7 mei 1942 veroordeelt de krijgsraad van de OFK 570 een 25-jarige Gentenaar tot twee jaar en drie maanden gevangenis wegens '*Vergehens der Unzucht zwischen Männern in 2 Fällen*', een bestraffing die hem een verblijf in de strafinrichting van Wolfenbüttel oplevert ⁴⁰. Diezelfde militaire rechtbank bestraft op 25 maart 1943 de Gentse stadsbeambte Lucien D.M. tot acht maanden cel nadat de militaire politiedienst *Feldgendarmarie* hem een aantal weken voordien heeft aangehouden op verdenking van '*unsittliche Annäherung an deutsche Wehrmachtsangehörige*' ⁴¹. In beide gevallen ontbreken bijkomende inlichtingen, omdat de twee opsluitingsdossiers enkel een uittreksel van het gemotiveerde vonnis bevatten.

Uit de weinige vonnissen valt één constante af te leiden. De bezetter vervolgt pas Belgen voor inbreuken tegen § 175 RStGB als die laatsten de feiten in Duitse dienst hebben gepleegd of ze bij hun handelingen ook leden van de *Wehrmacht* hebben betrokken. Een belangrijke voorwaarde is dat ze met hun handelingen de militaire slagkracht van het Duitse leger in gevaar hebben gebracht. Diezelfde leidraad lijken ook de Duitse politiediensten al tijdens het vooronderzoek te volgen. Midden april 1941 gaat de *Geheime Feldpolizei* over tot de observatie van '*Les Caves du Nord*', een café in het Luikse dat bekend zou staan als een trefpunt voor homoseksuelen. De aanleiding tot het onderzoek is het gerucht dat ook leden van de *Wehrmacht* het etablissement zouden bezoeken. Maar de politie stelt snel vast dat het publiek van het café vooral uit Belgische jongeren bestaat. Omdat er geen bewijzen beschikbaar zijn van enig homoseksueel contact met Duitse militairen, zet de *Geheime Feldpolizei* haar onderzoek dan ook al snel stop ⁴².

Ook de *Liste über Bestätigung und Aufhebung von Urteilen* (BAL) lijkt te bevestigen dat de Duitse militaire belangen geschaad moeten zijn alvorens het krijgsgerecht

verfolgt wird'. De aangehaalde richtlijn van de Sipo-SD blijft tot op heden onvindbaar. Feldurteil (FOD-DO, PA *Sint-Gillis*, DSTG 0811).

³⁹ Feldurteil en correspondentie (FOD-DO, PA *Sint-Gillis*, DSTG 0811).

⁴⁰ Feldurteil (FOD-DO, PA *Duitsland*, PA Wolfenbüttel Claeys).

⁴¹ Feldurteil en Einlieferungsschein (FOD-DO, PA *Sint-Gillis*, DSTG 0495).

⁴² CHARLES, Jean-Louis en DASNOY, Philippe, *De rapporten van de Geheime Feldpolizei 1940-1944*, Mens en Tijd, Antwerpen-Utrecht, 1974 p. 85-86.

inbreuken tegen § 175 vervolgt. Het register bevat gegevens voor vijf bijkomende strafzaken voor dergelijke feiten die tussen april 1943 en augustus 1944 voor de rechter zijn gekomen ⁴³. Minstens vijf van de zeven veroordeelden zijn Duitse militairen of Belgen in Duitse dienst. Onder hen Albert G. en Marcel D., twee Waalse Wachters die op 4 januari 1944 door de krijgsraad van de *Oberfeldkommandantur 520* tot respectievelijk zes maanden gevangenis en vier weken verscherpt arrest zijn veroordeeld ⁴⁴.

De BAL-registers zeggen veel over de wijze waarop de militaire bevelhebber als hoogste juridische instantie (*Gerichtsherr*) de rechtspraak van zijn krijgsgerecht kan beïnvloeden en bijsturen. Terwijl sommige van zijn *Kommandanten* de vonnissen wegens '*Unzucht zwischen Männern*' meteen bevestigen, bekrachtigt generaal von Falkenhausen maar zelden de aan hem voorgelegde vonnissen. Slechts bij een Duitse soldaat die op 4 april 1944 door de krijgsraad van de *Oberfeldkommandantur 672* tot vier maanden gevangenis is veroordeeld, bevestigt de generaal de uitgesproken vrijheidsstraf. Bij vijf andere veroordeelden verklaart hij zich onbevoegd voor de zaak of annuleert hij het vonnis, wat in de praktijk leidt tot een nieuwe rechtszitting. Omdat de eigenlijke vonnissen onvindbaar zijn, is het onmogelijk te achterhalen welke motieven er aan de basis liggen van een nietigverklaring ⁴⁵.

De strijd tegen homoseksuelen mag dan wel een prioriteit zijn voor sommige leidinggevende nazi's, in bezet België en Noord-Frankrijk blijft de omvang ervan eerder beperkt. De vervolging van het verzet, en later ook van Joden en Roma, is de grootste prioriteit. Ook de opsporing van de vele tienduizenden onderduikers voor de verplichte tewerkstelling in Duitsland slurpt na oktober 1942 veel energie op. Van een gerechtelijke vervolging van homo's zoals in het *Reich* is in bezet België nooit sprake. Alleen wie zich aan een Duitse militair vergrijpt of de feiten pleegt in Duitse loondienst, riskeert een bestraffing voor een inbreuk op de paragrafen § 175-175a RStGB. Maar ook hier trad men enkel op in het handvol gevallen waar mensen betrappt werden. Van een actieve opsporing was geen sprake. De straffen zelf blijven in de regel beperkt tot enkele maanden gevangenis, wat aanzienlijk lichter is dan de wettelijk voorgeschreven maximumstraffen ⁴⁶.

En wat dan met de buitengerechtelijke vervolging van homo's door de Duitse politie *Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst*? In bezet België zijn er geen sporen voorhanden die erop wijzen dat de politiedienst hen op grote schaal heeft opgespoord. Hoewel het gezien het aantal gedeporteerden niet onlogisch is dat er zich onder de Belgische en Noord-Franse gevangenen ook personen met een andere gaardheid bevinden, lijkt het bijzonder onwaarschijnlijk dat hun

⁴³ BAL 256/43, 13/44, 162/44, 369/44 en 376/44 (FOD-DO, *Oberstkriegsgerichtsrat*, BAL XII-XIII).

⁴⁴ BAL 13/44 (FOD-DO, *Oberstkriegsgerichtsrat*, BAL XII).

⁴⁵ BAL 256/43, 13/44 en 162/44 (FOD-DO, *Oberstkriegsgerichtsrat*, BAL XII-XIII).

⁴⁶ Feldurteil in DSTG 0495 en 0811 (FOD-DO, *PA Sint-Gillis*); Feldurteil (FOD-DO, *PA Duitsland*, *PA Wolfenbüttel Claeys*); BAL 256/43, 13/44, 162/44, 369/44 en 376/44 (FOD-DO, *Oberstkriegsgerichtsrat*, BAL XII-XIII).

deportatie het rechtstreekse gevolg is geweest van hun seksuele voorkeur. Wie toch in de kampen belandt, zit er in de eerste plaats voor zijn rol in het verzet of voor zijn politieke of filosofische overtuiging. Deportatie naar een concentratiekamp – zo blijkt uit interne documenten van de Sipo-SD – moet vooral communisten en verzetslui treffen. Diezelfde politiedienst verspreidt ook de eerder aangehaalde richtlijn, waaruit blijkt dat de strijd tegen de homo's in bezet België en Noord-Frankrijk allesbehalve een prioriteit is. Tot slot valt het op dat er geen naoorlogse getuigenissen zijn teruggevonden van Belgische gevangenen die in de kampen de roze driehoek op hun kledij hebben gedragen, noch van hun medegevangenen ⁴⁷.

4. Conclusie

Dit vooronderzoek bevestigt de wetenschappelijke consensus: er vond geen systematische vervolging plaats van homoseksuele mannen (lesbiennes werden ook in Nazi-Duitsland niet actief vervolgd en van de LGBTQIA+-gemeenschap was nog geen sprake) tijdens WOII in bezet België. Ook in de geannexeerde gebieden van Duitstalig Oost-België, lijkt deze vervolging nooit systematisch te hebben plaatsgevonden. Hoewel niet uitgesloten is dat er in de door het Derde Rijk geannexeerde Duitstalige gebieden in Oost-België nog enkele individuele gevallen gevonden kunnen worden, toont exhaustief bronnenonderzoek aan dat er slechts zeven veroordelingen bekend zijn. In vijf van deze zeven gevallen, ging het om Duitse militairen of Belgische collaborateurs in Duitse dienst.

We kunnen drie conclusies trekken. Ten eerste werd enkel tot vervolging overgegaan wanneer de belangen van de Duitse *Wehrmacht* of andere Duitse instanties in het gedrang kwamen. Er zijn voorbeelden van het feit dat de Duitse bezetter in andere gevallen Belgische homoseksuelen met rust liet. Ook werd een verwijzing gevonden naar een instructie van de Sipo-SD om voor dit soort feiten niet tot vervolging over te gaan. Ten tweede kregen de enkele veroordeelde homoseksuelen lichte straffen. Ten derde werd door geen enkele Duitse instantie een actieve opsporing ingezet voor deze feiten. Twee van de vier concrete voorbeelden in het 'Belgische luik' van de tentoonstelling van Kazerne Dossin in 2023, worden ook vermeld in dit rapport. De andere twee voorbeelden betreffen een interview met de gekende lesbische activiste Suzan Daniel en een Joodse man die na 1945 de Belgische nationaliteit niet kreeg omdat hij voor 1940 veroordeeld was op basis van het Duitse strafwetartikel 175(a). Die twee laatste voorbeelden houden geen verband met een vervolging tijdens de bezetting in België. De vervolging van Joden en Roma, de repressie van het verzet en de opsporing van de ondergedoken dwangarbeiders waren de prioriteiten. Er is dan ook geen enkele historische basis om de vervolging van deze vier groepen gelijk te schakelen met de vervolging van homoseksuelen en lesbiennes in bezet België.

⁴⁷ VAN DEN BERGHE, Gie, *Met de dood voor ogen. Begrip en onbegrip tussen overlevenden van nazi-kampen en buitenstaanders*, Berchem, 1987, p. 119 en 148-149; VANHAELEWYN, Mathieu, 'Homotrots op een heterotrottoir. Over holebimonumenten in België', in: *BEG-CHTP* 20 (2008) p. 233-255.

Wel moet worden opgemerkt, dat er zonder twijfel vele homoseksuelen en lesbiennes tijdens WOII zijn gedeporteerd uit België, maar dan niet omwille van hun seksuele geaardheid maar wel omwille van de raciale vervolging (Joden en Roma), hun politieke keuze (verzet) of om economische redenen (dwangarbeiders). Als historici moeten we erop wijzen dat het ons naast anachronistisch ook ongepast lijkt, om retroactief vanuit hedendaagse categorieën mensen te gaan identificeren als homoseksueel of lesbisch die zichzelf mogelijk nooit als dusdanig hebben willen identificeren en die ook om andere redenen – hun ras of politieke keuze – vervolgd en gedeporteerd werden. Er stellen zich, met andere woorden, fundamentele conceptuele en heuristische problemen bij een eventueel toekomstig onderzoek in deze zin.

Graag besluiten we met twee wetenschappelijke aanbevelingen.

We ondersteunen uiteraard de belangrijke intentie die uit de resolutie spreekt. Het herinneringswerk en de herinneringseducatie over dit donkere verleden heeft volgens ons echter enkel zin, wanneer het steunt op wetenschappelijk historisch onderzoek. In dat verband wijzen we er graag op dat er nog altijd grote gaten in onze kennis zijn over slachtoffergroepen waarover weinig grootschalig onderzoek is verricht: de Belgische dwangarbeiders, de krijgsgevangenen of de burgerslachtoffers (bijvoorbeeld van bombardementen of omwille van hun engagement in het burgerlijke verzet). Dit zijn vandaag nog altijd ‘vergeten groepen’ die kwantitatief omvangrijk zijn en waarover onze kennis tachtig jaar na dato nog altijd gefragmenteerd blijft, zeker ook vergeleken met de kennis in onze buurlanden.

Een tweede aanbeveling is dat een breder opgevat onderzoek naar de vervolging en discriminatie van homoseksuelen en lesbiennes in België in de jaren 1930-1960 erg relevant zou zijn. Het bestaande onderzoek suggereert dat de piek van de vervolging in België, net als in grote delen van West-Europa overigens, niet tijdens maar wel na WOII plaatsvond (1945-1975)⁴⁸. Deze naoorlogse vervolging gebeurde in België veeleer op administratief en politieel niveau, en minder op gerechtelijk vlak (tenminste voor 1965). Hoewel in dat geval ook gekeken moet worden naar de impact van de oorlog en de bezetting op het Belgische beleid, zou een dergelijke studie niet zozeer naar de bezetting kijken maar vooral naar de rol van de Belgische overheden in de lange aanloop van een periode van discriminatie en vervolging na 1945, naar een zeer geleidelijke maatschappelijke bewustwording over gelijkberechtiging en mensenrechten vanaf de jaren 1970.

⁴⁸ Wij verwijzen hierbij met name naar het onderzoek van Wannes Dupont (Universiteit van Edinburgh), van wie in 2024 bij Cambridge University Press een boek zal verschijnen over de geschiedenis van de homoseksualiteit in België (1870-1965).

